

PRESÈNCIES DE LÉVI-STRAUSS¹*Enric Porqueres i Gené i Joan Prat i Caros*

El pensament de Lévi-Strauss ha exercit sobre el món intel·lectual espanyol un impacte que ha adoptat formes diverses. L'abast epistemològic, però també la dimensió literària i sobretot estètica dels escrits de Claude Lévi-Strauss han tingut, des de finals dels anys 60, un ressò que s'ha prolongat fins al dia d'avui. Aquesta influència adopta a vegades un aspecte inesperat com és el cas de Lorente Rivas, que s'inspira en les *Mythologiques* pel seu llibre sobre el flamenco (2001). Mostrem alguns exemples. Els escrits de Lévi-Strauss comencen a exercir la seva influència a partir dels anys 70. Després del comentari de *L'Homme nu* de Claudi Esteva Fabregat (1973) apareixen algunes obres que mostren, de manera més o menys exhaustiva, el que és l'estructuralisme (Amorós Puente, 1973; Rubio Carracedo, 1976; Gómez García, 1981; Abad Márquez, 1995). Com els títols d'aquests autors suggereixen, i seguint el model d'Amèrica Llatina, la "presència" de Lévi-Strauss a Espanya no es limita només al domini de l'antropologia sinó que afecta a tot el públic culte en general. Si considerem el cas de Catalunya, que sense cap dubte, és la regió on la penetració de l'estructuralisme ha estat més sensible –i també més visible fins al dia d'avui tant pel que fa a publicacions com a programes universitaris– no podem deixar de constatar que va ser el poeta Miquel Martí i Pol qui va traduir per primera vegada *La Pensée sauvage* (*El Pensament salvatge*) a la península ibèrica. Aquesta obra, per la proximitat de la noció de "bricolage" i de les concepcions surrealistes a la composició de l'obra d'art, ha trobat el seu lloc en els cursos i escrits dels especialistes en estètica (Salabert, 1985). La figura del "bricoleur", així com el debat de l'últim capítol de *El Pensament salvatge* amb Sartre, juntament amb *Anthropologie structurale* i les *Mythologiques*, han captat també l'interès de filòsofs i lingüistes (Trias, 1971).

¹ Traduït per Gemma Celiueta d'Enric Porqueres i Gené et Joan Prat i Caros "Présences de Lévi-Strauss en Espagne" in Michel Izard (dir), *Claude Lévi-Strauss*. Editions de l'Herne, 2004. pp. 379-382.

Pel que fa a l'àmbit estrictament antropològic, és necessari establir una distinció entre dues formes diferents de penetració i influència de les obres levi-straussianes i, més en general, estructuralistes, a Espanya: d'una banda, la fascinació intel·lectual que exerceix la seva obra en general i d'altra banda, la seva inspiració per a la recerca científica. Comencen per la fascinació intel·lectual, encara vigent. A més dels cursos universitaris que tracten sobre antropologia cognitiva, mitologia, parentiu o història de la disciplina, -l'article "Las tres fuentes de la reflexión etnológica", amb el qual comença un recull d'articles que ha jugat un paper important en l'antropologia espanyola (Llobera, 1975), ha estat de lectura obligatòria per als centenars d'alumnes dels cursos d'introducció a l'antropologia social durant els anys 70 i 80-, existeix, a Espanya, un nombre relativament important de treballs consagrats a l'obra de Lévi-Strauss. S'han de mencionar com a mínim quatre tesis (Aranzadi, 1980; Gómez García, 1981; Jimeno Salvatierra, 1981; Oliver Narbona, 1973) que completen altres treballs dels mateixos autors. Els estudis que tracten sobre l'obra de Lévi-Strauss i les seves prolongacions (Córdoba, 1997; Delgado, 1992; González Echevarría, 1987; Llobera, 1973; Salazar, 1999; Terradas, 1990) han contribuït a familiaritzar les noves generacions d'estudiants amb el corrent estructuralista, a vegades emfatitzant, curiosament, texts poc coneguts en francès com per exemple "The future of kinship studies", traduït a l'espanyol per Josep Ramon Llobera (1973) i mai publicat a França.

Per mostrar la influència de l'estructuralisme a l'etnografia espanyola -tant si es practica dins del país com a l'exterior-, s'ha d'insistir en alguns trets distintius de la història de la disciplina a Espanya. D'una banda, l'antropologia espanyola, d'institucionalització tardana per diverses raons, una de les quals és la manca de finançament, apareix sobretot com una etnografia de proximitat de la península als territoris que se l'hi associen socio-políticament. D'altra banda, la disciplina està des d'un principi més oberta a una influència anglosaxona que francesa. Així, allunyats de les trajectòries intel·lectuals de bona part dels antropòlegs espanyols -des dels pioners com Carmelo Lisón Tolosana format a Oxford amb Evans-Pritchard o Claudi Esteve Fabregat, fundador a la Universitat de Barcelona del departament d'antropologia cultural, el nom del qual evoca la seva formació a Mèxic-, els treballs de Lévi-Strauss sobre els sistemes classificatoris, el parentiu, la cognició i els mites són, com a mínim al principi, significativament estranys als investigadors que treballen a l'altra banda dels Pirineus. Tanmateix, es nota una utilització del dualisme levistraussianà per explicar les dinàmiques socio-rituals al sud d'Espanya (Jamard, 1972 i 2000), a vegades amb notòries inflexions marxistes (Moreno Navarro, 1974). A la mateixa època, Enrique Luque Baena, qui, com els investigadors prèviament citats també treballa a Andalusia, introdueix, de forma original, la noció de "*bricolage*" a l'anàlisi política (1976), segons

un punt de vista que privilegia el procés més que el model i que correspon a la noció de *procesualismo* o *process analysis*. Més endavant, María Cátedra (1988) s'inspirarà explícitament dels sistemes d'oposicions estructurals en la seva anàlisi de la malaltia entre els *vaqueiros de alzada* (pastors seminòmades marginalitzats) d'Astúries. Igualment, a finals dels anys 80, el difunt Alberto Cardín (1990), llavors *enfant terrible* de l'antropologia espanyola, va entrevistar a Lévi-Strauss en el seu despatx del *Laboratoire d'anthropologie sociale* del Collège de France.

Al costat d'aquestes influències de caràcter puntual, n'hi ha altres de més profundes. Aquest és el cas de Joan Prat amb el seu treball sobre els mites (1984), de Dolores Juliano amb els seus escrits sobre la peregrinació (1980) i sobre els contes (1984), o de Pedro Córdoba i de Julian Pitt-Rivers, tots dos integrats al medi de la recerca francesa. En una mateixa línia es situa gran part de l'obra de l'africanista Lluís Mallart (1977, 1983, 1993), professor durant molt de temps a la universitat de Paris X-Nanterre i gran encoratjador dels estudis africanistes a tota Catalunya en general i, particularment, a Tarragona. Fortament influït també per l'estructuralisme, Joan Bestard, després de presentar una tesina sobre *Les structures élémentaires de la parenté*, i efectuar una estada de formació a l'EHESS, va inaugurar al món hispànic una reflexió d'inspiració estructuralista sobre les societats d'estructura "complexa" de parentiu i d'aliança; se li deu una obra (1986) que ha estat traduïda a l'anglès i que s'utilitza com a manual sobre el parentiu europeu. De manera similar, els treballs de Aurora González Echevarría (1987) han contribuït a reforçar l'anàlisi estructural del parentiu a Espanya. Més recentment, trobem investigadors que han realitzat estades més prolongades a França sota la tutela del *Laboratoire d'anthropologie sociale* per preparar tesis dirigides per Françoise Héritier o Philippe Descola. En aquesta línia, ens permetem mencionar els treballs d'un de nosaltres, Enric Porqueres i Gené, sobre els aspectes polítics de l'aliança matrimonial, sobretot a Mallorca (1995) i al País Basc (2001); Porqueres i Gené s'ha interessat sobretot a l'estatut del cos i de la corporeïtat en la construcció d'ideologies i de sistemes de classificació relacionats amb el parentiu. Igualment, és necessari mencionar els treballs de Montserrat Ventura i Oller i d'Alexandre Surrallés i Calonge sobre el món sud-amerindi. No és cap atzar si són treballs de camp americanistes, clàssicament oberts als punts de vista estructurals, els que en gran part han contribuït a donar una nova embranzida a la lectura de Lévi-Strauss a Espanya. A partir d'un treball de camp entre els Tsachila de l'Equador (2000), la tesi de Montserrat Ventura i Oller obre el camí a una lectura comparativa –temes majors i variants– del xamanisme amerindi. Per la seva part, el treball de Surrallés i Calonge (2003) proposa, pel seu enfocament semiòtic, una antropologia dels afectes que aborda, a partir de la seva etnografia dels Candoshi de l'Amazònia peruana, el problema de la relació entre sensi-

bilitat perceptiva i intel·lecció. En tot cas, sembla justificat concloure que, malgrat la seva audiència limitada dins l'antropologia espanyola, el pensament de Lévi-Strauss ha estat i continua estant capaç de suscitar interrogants i obrir pistes de recerca. Altres referències, venen a unir-se ara a aquest joc de ressonàncies entre els dos costats dels Pirineus. La incidència de la reflexió de Françoise Héritier sobre el cos com a suport simbòlic fonamental es manifesta en els treballs recents de Joan Frigolé sobre les teories de la concepció (1996). Entre els últims autors espanyols citats, trobem la recerca d'un equilibri entre els enfocaments estructurals i fenomenològics, on potser també podríem trobar un eco llunyà de la mútua admiració i amistat que es tenien Claude Lévi-Strauss i Maurice Merleau-Ponty, a qui va ser dedicada *La pensée sauvage*.

Bibliografia

- ABAD MÁRQUEZ, LUIS V. 1995 *La mirada distante sobre Lévi-Strauss*, Madrid, Siglo XXI.
- AMORÓS PUENTE, C. 1973 *Ideología y pensamiento mítico. En torno a Mitológicas de Claude Lévi-Strauss*, València.
- ARANZADI, JUAN 1980 *Semiológica, música y piedad en la Antroposofía de Lévi-Strauss*, UNED, tesis.
- BESTARD CAMPS, JOAN 1986 *Casa y familia. Parentesco y reproducción doméstica en Formentera*, Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics.
- CÁTEDRA, MARÍA 1988 *La muerte y otros mundos. Enfermedad, suicidio, muerte y más allá entre los vaqueiros de alzada*, Gijón, Júcar Universidad.
- CARDIN, ALBERTO «Lévi-Strauss: el maestro en su custodia », in *Lo próximo y lo ajeno*. Barcelona, Icària.
- CÓRDOBA, PEDRO 1997 « L'échange imaginaire ou Lévi-Strauss revisité », *Critique*, 596-597 : 25-38.
- DELGADO, MANEL 1992 « Prólogo », *Historia de Lince* (traduït per Alberto Cardín i Manel Delgado), Barcelona, Anagrama.
- ESTEVA FABREGAT, CLAUDIO 1972 « Un enfoque estructural del mito según Lévi-Strauss. L'Home Nu: una evaluación y un resumen », dins *The Human Context*. Vol V, nº 1 (spring), pp. 231-237.
- FRIGOLÉ, JOAN 1996 « Estructura y simbolismo de Como agua para chocolate: Jerarquía e incesto », *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 8-9, pp. 91-111.
- GÓMEZ GARCÍA, P. 1981 *La antropología estructural de Claude Lévi-Strauss. Ciencia, filosofía e ideología*, Madrid, Tecnos.

- GONZÁLEZ ECHEVARRÍA, AURORA 1987 *La construcción teórica en antropología*, Barcelona, Anthropos.
- JAMARD, JEAN-LUC 1972 « Confréries religieuses et bipartition sociale », in *Mélanges de la Casa de Velázquez vol. VIII*, Paris, ed. De Boccard, pp. 476-488. 2000 « Mes Andalousies. On ne sait jamais ce que le passé vous réserve », *Gradhiva* 28, pp. 88-101.
- JIMENO SALVATIERRA, PILAR 1981 *Las clasificaciones de las estructuras elementales del parentesco en Claude Lévi-Strauss*, Madrid, tesis.
- JULIANO, DOLORES « Anàlisi estructural d'un sistema de romiatges al Valles », *Quaderns de l'ICA*, nº 2, pp. 57-98. « Expressen els contes i rondalles reivindicacions populars? », *Ciència*, 34-35, pp. 60-69.
- LLOBERA, JOSEP RAMON 1973 « A manera de presentació », in Claude Lévi-Strauss, *El futuro de los estudios de parentesco*, Barcelona, Anagrama.
- LLOBERA, JOSEP RAMÓN (ed.) *La Antropología como ciencia*. Barcelona, Anagrama.
- LORENTE RIVAS, MANUEL 2001 *Etnografía antropológica del flamenco en Granada. Estructura, sistema y metaestructura*, Universidad de Granada, Granada.
- LUQUE BAENA, ENRIQUE 1976 « Amigos y enemigos: manipulaciones y estrategias en la dinámica conflictiva de un pueblo andaluz », dins Carmelo Lisón Tolosana (ed.) *Temas de Antropología española*, Madrid, Akal, pp. 191-222.
- MALLART GUIMERÀ, LLUIS 1977 *Médecine et Pharmacopée Evuzok*. Nanterre. Laboratoire d'ethnologie et de sociologie comparative, tesis. 1983 *La Dansa als Esperits. Itinerari iniciàtic d'un medecinaire evuzok*. Barcelone, Hogar del libro.
- MALLART GUIMERÀ, LLUIS (comp.) 1993 *Ser hombre, ser alguien. Ritos e iniciaciones en el Sur del Camerún*. Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona.
- MORENO NAVARRO, ISIDORO 1972 *Propiedad, clases sociales y hermandades en la Baja Andalucía. La estructura social de un pueblo del Aljarafe*, Madrid, Siglo XXI.
- OLIVER NARBONA, MANUEL 1973 *La antropología estructural de Claude Lévi-Strauss*, Universitat de València, tesis.
- PORQUERES I GENÉ, ENRIC 1995 *Lourde Alliance. Mariage et identité chez les descendants de Juifs convertis à Majorque (1435-1750)*, Paris, Kimé. 2001 « Le mariage qui dérange. Redéfinitions de l'identité nationale basque », *Ethnologie française* 2001/3, pp : 527-536.
- PRAT I CARÓS, JOAN 1984 *La mitologia i la seva interpretació*, Barcelona, la Llar del llibre.
- PRAT I CARÓS, JOAN (coordinador) 1999 *Investigadores e investigados: Literatura antropológica en España desde 1954*, Arxiu d'Etnografia de Catalunya, edició especial.
- RUBIO CARRACEDO, J. 1976 *Lévi-Strauss. Estructuralismo y ciencias humanas*, Madrid, Itsmo.

- SALABERT, PERE 1985 *(D)efecto de la pintura*. Barcelona, Anthropos.
- SALAZAR, CARLES 1996 *De la razón y sus descontentos. Indagaciones en la historia de la Antropología*, Lleida, Universitat de Lleida.
- SURRALLÉS I CALONGE, ALEXANDRE 2003 *Au cœur du sens : perception, affectivité, action chez les Candombi*. Paris, CNRS i MSH Editions.
- TERRADAS, IGNASI 1990 « Lévi-Strauss sense l'estructuralisme », *L'Avenç*, pp. 42-47.
- TRIAS, EUGENI 1971 « L'antropologia-semiologia de Lévi-Strauss », dans Claude Lévi-Strauss *El pensament salvatge* (traduit par Miquel Martí i Pol), Barcelona, Edicions 62, pp. 5-13.
- VENTURA I OLLER, MONTSERRAT *A la croisée des chemins: identité, rapports à autrui et chamanisme chez les Tsachila de l'Equateur*, tesis EHESS.